Presidentti, OTT Tatu Leppänen
Korkein oikeus

3.12.2024

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle 152/2024 vp laeiksi oikeudenkäymiskaaren ja tuomioistuinmaksulain 5 §:n muuttamisesta

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt asiantuntijalausuntoa otsikossa mainitusta hallituksen esityksestä. Esitän lausuntonani seuraavan.

Esityksen tavoitteena on parantaa oikeusvarmuutta edistämällä korkeimman oikeuden mahdollisuuksia ennakkopäätöksiä antamalla huolehtia lainkäytön yhtenäisyydestä ja oikeuskäytännön ohjaamisesta. Tavoite on erittäin kannatettava. Korkeimman oikeuden mahdollisuudet sen päätehtävänä olevien ennakkopäätösten antamiseen ovat viime vuosina jossain määrin heikentyneet erityisesti siviiliasioissa. Siviiliasioiden määrä tuomioistuimissa on ylipäätään vähentynyt, niistä aiempaa harvempi etenee muutoksenhaun kautta korkeimpaan oikeuteen saakka, ja kaikki siviiliasiat ovat nykyisin hovioikeuksissa jatkokäsittelylupajärjestelmän piirissä. Noin puolet valituslupahakemuksista siviiliasioissa koskee asioita, joissa hovioikeudessa ei ole myönnetty jatkokäsittelylupaa. Esityksen toteuttaminen parantaisi tilannetta korkeimman oikeuden osalta, mutta ei luonnollisesti korjaisi laajempia siviililainkäytön ongelmia, jotka liittyvät oikeudenkäyntien kestoon ja kustannuksiin.

Esityksessä ehdotetut keinot ovat samoin hyvin kannatettavia. Esityksen mukaan oikeudenkäyntimenettelyä korkeimmassa oikeudessa kehitettäisiin ottamalla käyttöön kaksi uutta menettelyvaihtoehtoa nykyisten rinnalle: ns. hyppyvalituslupa ja ennakkopäätöskysymys. Hyppyvalituslupa koskisi asioita, joissa hovioikeus ei ole myöntänyt jatkokäsittelylupaa. Näissä asioissa korkein oikeus voisi ottaa asiaan sisältyvän ennakkopäätösluonteisen kysymyksen suoraan ratkaistavakseen, palauttamatta asiaa välttämättä hovioikeuteen. Vielä merkittävämpi uutuus on ehdotettu ennakkopäätöskysymysmenettely, jossa käräjäoikeus, hovioikeus tai markkinaoikeus voisi tietyin edellytyksin vireillä olevassa asiassa siirtää ennakkopäätösluonteisen kysymyksen korkeimpaan oikeuteen ratkaistavaksi, ja ratkaisun saatuaan jatkaa asian käsittelyä.

Esityksen taustalla on korkeimman oikeuden kesäkuussa 2023 valtioneuvostolle tekemä lainsäädäntöaloite oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten täydentämiseksi. Hallituksen esitys vastaa pääosin korkeimman oikeuden aloitetta, mutta ehdotuksia on eräissä kohdissa kehitetty edelleen saadun lausuntopalautteen pohjalta. Näiltäkään osin ehdotuksiin ei ole huomautettavaa.

Menettelyiden käyttöönoton myötä korkeimman oikeuden ratkaistavaksi voisi tulla alemmista tuomioistuimista jonkin verran nykyistä enemmän ennakkopäätösluonteisia oikeuskysymyksiä. Erityisesti ennakkopäätöskysymysmenettelyllä voisi olla suurikin merkitys esimerkiksi pieni-intressisissä kuluttajia koskevissa asioissa, jotka eivät normaalia muutoksenhakureittiä välttämättä

lainkaan tule korkeimman oikeuden linjattaviksi, samoin kuin tilanteissa, joissa sama oikeudellinen kysymys on esillä lukuisissa oikeudenkäynneissä.

Esityksessä ei nähdäkseni ole ongelmallisia kohtia perustuslain tai ihmisoikeusvelvoitteiden kannalta. Esityksen jaksossa on 12 on perusteellisesti ja asianmukaisesti arvioitu esityksen suhdetta perustuslakiin ja päädytty siihen, että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Esitys ei muuttaisi korkeimman oikeuden valtiosääntöistä asemaa eikä tehtäviä. Myös ehdotetuissa menettelyissä korkein oikeus käyttäisi tuomiovaltaa ratkaisemalla oikeudellisia kysymyksiä yksittäisissä asioissa. Kuten yleensäkin, ratkaisu olisi sitova väliratkaisu kyseisen asian jatkokäsittelyssä, mutta muissa asioissa sillä olisi samanlainen merkitys kuin ennakkopäätöksillä yleensäkin. Ennakkopäätöskysymyksen siirtäminen olisi aina alemman tuomioistuimen harkinnassa. Menettelyissä poikettaisiin perustelluista syistä tavanomaisesta oikeusastejärjestyksestä.

Asianosaisten kannalta ehdotukset edistäisivät perustuslain 21 §:ssä turvattua oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa. Kyseisessä yksittäisessä asiassa lopullinen lainvoimainen ratkaisu voitaisiin mahdollisesti saada nopeammin kuin muutoin. Tätäkin merkittävämpää on se, että annettavalla ennakkopäätöksellä olisi merkitystä muissa samankaltaisissa asioissa. Vireillä saattaa olla lukuisia oikeudenkäyntejä, joissa on esillä sama kysymys, ja ennakkopäätöksen saaminen varhaisessa vaiheessa voisi jouduttaa niiden käsittelemistä merkittävästi.

Asianmukaista on, että lakiin otettaisiin nimenomainen säännös siitä, että korkeimman oikeuden on tehtävä päätös ennakkopäätöskysymyksen ratkaistavaksi ottamisesta ja ratkaistava kysymys ilman aiheetonta viivytystä. Korkeimman oikeuden sisäisillä työjärjestelyillä tullaan huolehtimaan siitä, että ennakkopäätöskysymykset saavat asioiden käsittelyjärjestyksessä riittävän etusijan ja että ne ratkaistaan mahdollisimman joutuisasti. Asioissa on yksilöllisiä eroja, mutta realistisena tavoitteena voisi käytännön toiminnassa olla ennakkopäätöskysymysten noin kuuden kuukauden kokonaiskäsittelyaika korkeimmassa oikeudessa.

Ehdotukset eivät myöskään vaarantaisi asianosaisten oikeutta muutoksenhakuun. Korkein oikeus ratkaisisi ainoastaan kyseisen ennakkopäätösluonteisen oikeuskysymyksen, ja muilta osin asian käsittely tarvittaessa jatkuisi tavanomaiseen tapaan normaaleine muutoksenhakukeinoineen. Ennakkopäätöskysymyksen käyttöalan kannalta on tärkeää toteuttaa ehdotettu mahdollisuus siihen, että käräjäoikeus voisi siirtää ennakkopäätöskysymyksen erityisestä syystä, vaikka joku asianosaisista sitä vastustaa. Asianosaisen oikeusturvaa tässä tilanteessa vahvistaisi ehdotettu mahdollisuus kannella siirtopäätöksestä erikseen korkeimpaan oikeuteen.